

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ BERGSON

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1938

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1) Εισαγωγή. Αντίπαλα φιλοσοφικά ρεύματα, πρόοδος και επίδρασις τῆς Φιλοσοφίας, ἐμφάνισις τοῦ Bergson	σελ. 3
2) Ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη κατὰ Bergson καὶ τὸ μέλλον τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν	13
3) Ὁ σύνδεσμος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος	17
4) Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ὑπερπέραν	27
5) Ἡ τηλεπάθεια	29
6) Τὸ ὄνειρον	32
7) Ἔργασια καὶ προσπάθεια	43
8) Ἡ διάρκεια—Ψυχολογικὸς καὶ μαθηματικὸς χρόνος. Ἀλλοιώσεις καὶ διαδοχὴ τῶν καταστάσεων. Τὸ ἀνεπίστροφον τοῦ χρόνου. Παρελθόν, παρὸν, μέλλον	48
9) Ὑπόστασις καὶ μηδέν—Τὸ κενὸν ἐν τῇ φύσει. Τὸ μηδέν ἐν τῇ σκέψει. Ἡ ψευδοῖδέα τοῦ μηδενός	60
10) Ζωὴ καὶ συνείδησις—Ἡ ζωτικὴ φορὰ. Ἡ ἐξέλιξις	66
11) Ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως	80
12) Ἐνστικτον καὶ διάνοια	82
13) Ἐνόρασις ἢ διαίσθησις (L'intuition)	89
14) Ἡ δρᾶσις, ὁ ἔρως, ἡ φιλοδοξία, ἡ χαρὰ. Ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς. Ἡ ἠθικὴ δημιουργία	94
15) Ὁ Θεὸς τοῦ Bergson	99
16) Αἰσθητικαὶ τινες ἀντιλήψεις τοῦ Bergson. Τὸ κωμικὸν καὶ ὁ γέλως	102
17) Κατευθυντήριοι γραμμαὶ καὶ γενικεύσεις ἐν τῇ ὅλῃ φιλοσοφίᾳ τοῦ Bergson.	107
18) Παιδαγωγικαὶ ἐφαρμογαὶ ἐν τῷ συγχρόνῳ σχολείῳ	117

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

**ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ BERGSON

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1937

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ BERGSON

Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

ΑΝΤΙΠΑΛΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ, ΠΡΟΟΔΟΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ
ΤΟΥ BERGSON

Τὸ βαθύ, ἑταστικὸν βλέμμα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, ἐξώκοσμον καὶ ἐνδόκοσμον, ἀρχαιόθεν βεβαίως ἐστράφη πρὸς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς γενέσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ κόσμου, τῆς αἰτιώδους τῶν φαινομένων σχέσεως καὶ τῆς οὐσίας τοῦ ὄντως ὄντος, τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς δουλείας ἢ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῶν ὀργανισμῶν.

Καὶ ἀρχαιόθεν βεβαίως θεωρίαι ὑπετυπώθησαν καὶ διετάχθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους παρατάξεις: τῆς ὕλιστικῆς ἐρμηνείας τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ ὑπερέραν ἀφ' ἑνός, τῆς ἰδεαλιστικῆς ἐξηγήσεως ἀποδιδούσης τὰ σκῆπτρα εἰς τὸν πνευματικὸν παράγοντα καὶ τεινούσης εἰς τὴν θεότητα καὶ τὴν ψυχικότητα ἀφ' ἑτέρου.

Καὶ περὶ τὴν ἑτεροείδειαν τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν τῆς σκέψεως ρευμάτων, ὕλιστικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ, τὰ ὅποια καὶ σήμερον ἔτι διαποτίζουν τὴν σκεπτομένην ἀνθρωπότητα, ἐτάχθησαν οὐχὶ μόνον αἱ φάλαγγες τῶν κατὰ καιροὺς σοφῶν καὶ φιλοσόφων,

ἀλλὰ καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν καὶ ποικιλίαι διεμορφώθησαν συστημάτων ἐπεξηγηματικῶν, αἵτινες συνετέλεσαν μᾶλλον εἰς τὴν θόλωσιν τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τὴν ἀποκαρδίωσιν ἢ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν ἐκτιμήσεως. «Ἐποὺ περὶ πολλὰ ἀντιφάσκουν οἱ φιλόσοφοι καὶ εἰς οὐδὲν κατέληξαν, δὲν δύναμαι νὰ ἐκτιμήσω τὴν προσπάθειαν αὐτῶν», σκέπτεται ὁ ἀνυπόμονος καὶ ἀμύητος ἐπικριτής, ὅστις δὲν δύναται νὰ διακρίνη ὅτι ἐξ ἐκάστης συγκρούσεως στοιχεῖά τινα ἡμαρτημένα ἐκπίπτουν, ὅτι τὰ εὐρωστίτερα διατηροῦνται καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις περισυλλέγουσα τὰ σοφὰ διδάγματα τῶν αἰώνων τείνει πρὸς τὴν συμφιλίωσιν καὶ τὴν ἐνοποίησην τῶν συστημάτων διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν ὑγιῶν σημείων ἑνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Εἶναι προφανὲς ὅτι σήμερον αἱ ποικιλίαι τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν ἐλαττοῦνται, ὅτι τείνομεν πρὸς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς ἐνιαίας θεωρίας καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἡμῶν πίστις τείνει πρὸς τὴν διαλλαγὴν διὰ τῆς κατισχύσεως μιᾶς κοσμοθεωρίας σεβομένης μὲν τὰ πορίσματα τῶν μερικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ κρινούσης καὶ νοούσης ὑπεράνω αὐτῶν.

Ἐν τούτοις καὶ σήμερον ἔτι, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον πρόοδον τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, δὲν εἶναι ὀλίγοι οἱ διστακτικοὶ καὶ ἀπαισιόδοξοι οἱ ἀρνούμενοι εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἕν μόνιμον ἔδαφος καὶ σταθερὰ κεκτημένα κέρδη ἐκ τῶν μακραιώνων αὐτῆς ἀναζητήσεων. Παρασυρόμενοι οἱ τοιοῦτοι ἐκ τῆς δίνης τῶν διαμαχομένων φιλοσοφικῶν ρευμάτων, τῆς ποικιλίας τῶν συστημάτων, τοῦ ἀνάπλου καὶ κατάπλου τῶν ἰδεῶν, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ἀσαφείας πολλῶν φιλοσοφικῶν ὄρων δὲν ἐδίστασαν νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἀεννάως ἐπανερχομένη ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς βημάτων εὐστροφον ἀλλ' ἄκαρπον τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν ἐπιδικάσασαν ἑαυ-

τῇ τὸν ἀτεροπῆ κληρὸν τῆς ἐπιλύσεως προβλημάτων ἀπὸ φύσεως ἀλύτων, τινὲς δέ, οἱ τολμηρότεροι ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιπολαιότεροι, δὲν ἀπεδειλίασαν νῦν ἀποκαλέσασιν αὐτὴν «ἐπιστήμην ἄνευ περιεχομένου».

Τὰς ἀβαθεῖς ταύτας περὶ τῆς Φιλοσοφίας κρίσεις ἐλέγχουσι καὶ ἀνασκευάζουν ἐκ θεμελίων αἱ πραγματωθεῖσαι σημαντικαὶ πρόοδοι τῶν μερικῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, τῆς Ψυχολογίας, τῆς Λογικῆς, τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Ἠθικῆς, τῆς Αἰσθητικῆς, τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς, αἵτινες διὰ τῆς συνδρομῆς διτιτῶν μεθόδων, τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀρμοζούσης εἰς τὰς ψυχικὰς ἐρεῦνας, ἠῦρουναν τὸ πεδίον τῆς δράσεως αὐτῶν, περισυνέλεξαν πλούσιον καὶ μόνιμον ὕλικόν, ἐμελέτησαν ἐπὶ φαινομένων καὶ γεγονότων τὰς σχέσεις καὶ τὰς αἰτιώδεις συνοχὰς καὶ ἀνυψώθησαν εἰς νόμους, ὡς ἐπέτυχον καὶ ἄλλαι παλαιότεραι ἐπιστῆμαι, συμφώνως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς συστάσεως καὶ τῆς προόδου αὐτῶν.

Οὐδεὶς σήμερον σεβόμενος τὴν ἀλήθειαν δύναται νῦν ἀρνηθῆ τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα τῶν εἰδικῶν φιλοσοφικῶν κλάδων καὶ τὸν σαφῆ καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Wundt ἐν Λειψία (1878) καὶ τοῦ εὐθὺς μετ' αὐτὸ ἰδρυθέντος τοιούτου ἐν Παρισίοις αἱ πειραματικαὶ ἐρευναι ἐπεξετάθησαν μετὰ θαυμαστῆς ἰταμότητος εἰς τὰς κυριωτέρας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς προσδώσασαι θετικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς ἰδίᾳ προελθοῦσαν ἐπιστημονικὴν Παιδαγωγικὴν, αἱ δὲ φιλοσοφικαὶ ἐπιθεωρήσεις περιέκλεισαν ἐν βραχεῖ σχετικῶς χρόνῳ τόσον πολυτίμους παρατηρήσεις, ἀκόμη καὶ περὶ τῆς νεωτάτης τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, τῆς Κοινω-

νιολογίας, ὥστε ἡ ἄρνησις τῆς προόδου ν' ἀποβαίνει ἀδύνατος.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Γενικὴ Φιλοσοφία, ἐναντίον τῆς ὁποίας στρέφονται κυρίως τὰ βέλη, ἐπετέλεσεν ἀξιόλογον πρόοδον, ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ φιλοσοφικῶν μυθοπλασμάτων καὶ τῆς ἐπακολουθούτου ὑλιστικῆς φιλοσοφίας τῶν Ἰώνων μέχρι τῆς νεωτέρας ὑλιζούσης φιλοσοφίας καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου, ὅστις ἐτοποθέτει ὑπεράνω τῶν στοιχείων τῆς φύσεως τὸν «Νοῦν» ἐμψυχωτὴν τῶν πάντων καὶ ταξιθέτην τῆς ὕλης, μέχρι τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ μέχρι τῆς νεωτέρας ἰδεαλιστικῆς Φιλοσοφίας τοῦ Descartes, τοῦ Kant, τοῦ Leibnitz, τοῦ Renouvier, τοῦ Fouillée, τοῦ Ravaisson καὶ τοῦ Bergson ἔχουν ἐπιτευχθῆ σημαντικαὶ διακρίσεις, αἱ δὲ περὶ τοῦ κόσμου, τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς ἐρμηνεῖται τῆς συγχρόνου γενικῆς φιλοσοφίας στηριχθεῖσαι ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς θεωρίας ὑψωθεῖσαι οὐδὲ ἀμέτοχοι τυγχάνουν τῶν ἐπιστημονικῶν φώτων οὐδὲ νὰ ταυτισθοῦν δύνανται μετὰ τῶν παλαιότερων ἀντιλήψεων τῶν ἀρχαίων ἰδεαλιστῶν.

Καὶ προφανῆς εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐπὶ ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου: Ἡθικὴ, τέχνη, φιλολογία φέρουν εὐδιάκριτον τὴν σφραγίδα τῆς κρατούσης φιλοσοφικῆς δοξασίας.

Οἱ αἰῶνες ἀπεκρυστάλλωσαν εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ πράξεως ἔμπνεύσεις ἐμφυσηθείσας ὑπὸ τῆς βαθείας σκέψεως τῶν ἐρευνητῶν τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, τῶν δὲ Μεταφυσικῶν οἱ στοιχισμοὶ ἐπηρέασαν λαοὺς ὀλοκλήρους ἐν τῇ δισμορφώσει τῆς ἠρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς πίστεως.

Ὁ ρεαλισμὸς ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ, δ

ρομαντισμὸς ἐν αὐταῖς, ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις εἰς τὸ μυθιστόρημα, ἡ ἐμφάνισις τοῦ φιλοσοφικοῦ μυθιστορήματος καὶ τῆς φιλοσοφούσης ποιήσεως εἶναι ἀντικατοπτρισμοὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς. Διάχυτον τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα εἰς ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας ἐμπνέει συγγραφεῖς καὶ τεχνίτας. Ὁ δέκατος ὄγδοος αἰὼν δίδει τὸν ρεαλισμὸν εἰς τὸν Lesage (Gil Blas etc.), ὅστις ἀπομακρυνόμενος τῶν παραδόσεων τῶν μεγάλων κλασικῶν τοῦ 17 αἰῶνος περιγράφει τὰς κακίας καὶ ἐλαττώματα ἐν ὄψει μιᾶς πραγματικότητος, ἀφ' ἧς ἀφίστανται τὰ ἰδανικά. Φιλόσοφοι ὡς ὁ Montesquieu, ὁ Voltaire, ὁ Diderot, ὁ Rousseau ἐν Γαλλίᾳ δὲν ἀπαξιούσι νὰ χειρισθῶσι τὸ φιλοσοφικὸν μυθιστόρημα καὶ τούτους ἀπομιμοῦνται ἄλλοι, αἱ δὲ ἰδέαι τοῦ σοφοῦ καὶ ἡρέμου Buffon (1707—1788) τοῦ διασήμου συγγραφέως τῆς «Histoire naturelle» καὶ τῆς θεωρίας τῆς Γῆς εὐρίσκουν ἀπήχησιν καὶ παρ' αὐτῷ ἔτι τῷ λαῷ. Ὁ 19ος αἰὼν ἀναγαγὼν εἰς ἀκμὴν τὸν ὕλισμὸν (materialismus) δίδει ἀνάλογον κατεύθυνσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Κολακεύονται οἱ πάντες νὰ ἐμφανίζωνται ὡς ἀπόστολοι τῆς ἐπιστήμης καὶ θιασῶται τοῦ θετικισμοῦ. Ἡ ἰδεολογία, ὁ μυστικισμὸς, ὁ ρομαντισμὸς ἔξαφανίζονται. Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ρομαντισμοῦ εἶναι ἰσχυρά. ἐμφανίζεται ὁ **Naturalisme**. Ἡ φιλολογία ἀσχολεῖται μὲ τὰς μεθόδους τῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Taïne εἶναι χαρακτηριστικὴ. Καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ ποίησις προσλαμβάνει χαρακτῆρα ἐπιστημονικόν, ὃ δὲ Leconte de Lisle (1818—1894) ὁ πρόεδρος τῶν Parnassiens ψάλλει τὴν κατάρρευσιν ὅλων τῶν πεποιθήσεων «Τίποτε δὲν ὑπάρχει, τίποτε δὲν μένει οὐδὲ αὐτὸς ὁ Θεός. Καὶ μόνον ὁ θάνατος εἶναι ἀθάνατος. . .».

Ὁ θετικιστικὸς ρεαλισμὸς (réalisme positiviste) προβάλλει εἰς τὸ μυθιστόρημα μὲ τὸν Zola καὶ τοὺς Goncourt, ἐνῶ ἡ ζωγραφικὴ φέρεται ἐπίσης πρὸς τὴν ὠμὴν πραγματικότητα.

Ἄλλ' ὁ 19ος αἰὼν χαλκεύει ἤδη νικηφόρα ὄπλα κατὰ τοῦ ματεριαλισμοῦ. Ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ἀενάως κερδίζοντος ἔδαφος ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς ροπῆς πρὸς τὴν ψυχικότητα διαμορφοῦνται καὶ ἀνάλογοι τάσεις καὶ ἐκδηλώσεις λογοτεχνικαὶ καὶ καθαρῶς τεχνικαί. Ἀναζητοῦνται τὰ ἰδανικὰ καὶ νέα ζυμώσεις τελοῦνται καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ἀπὸ τοῦ 1863 ὁ Janet ἐν Γαλλίᾳ πλήττει τὸν θετικισμὸν καὶ τὸν ὕλισμόν, ὁ δὲ Renouvier στρέφεται ἀμείλικτος κατὰ τοῦ Renan, τοῦ Comte, τοῦ Taine, τοῦ Spencer. Ἐνῶ ἡ θετικὴ Φιλοσοφία τοῦ Auguste Comte ζητεῖ ν' ἀνεύρη ἐν μόνῃ τῇ ἐπιστήμῃ τὸ συνεκτικὸν στοιχεῖον, ὅπερ θὰ συγκρατήσῃ τὰς κοινωνίας καὶ ὅπερ θ' ἀντικαταστήσῃ τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον τὸ συνδέσαν αὐτὰς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα, τὸ ἀντίρροπον πρὸς τὸν ὕλισμόν καὶ τὸν θετικισμὸν ρεῦμα καλλιεργεῖ ἐν μέσῳ τῶν χέρσων ἐκτάσεων τῆς ὑλοφροσύνης τὸ παραμεληθὲν δένδρον τῆς θρησκευτικότητος καὶ ψυχικότητος καὶ στρέφει τὰ πνεύματα πρὸς ἐνεργείας εὐνοούσας τὰς ἀναγεννωμένας πνευματικωτέρας τάσεις.

Ἐν συντόμῳ ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ἱστορίας τῆς Ἰδέας καὶ τῆς φιλοσοφικῆς πάλης πρὸς κατίσχυσιν τούτων ἢ ἐκείνων τῶν ἰδεῶν ὡς ἰδεῶν-μητέρων προκύπτουν 2 σημεῖα παγκοίνου ἀληθείας:

1) Ὅτι ἡ Φιλοσοφία ἐπετέλεσε πραγματικὴν πρόοδον ἐγκαταλιποῦσα ἀνεπιστρεπτὴ τὴν προεπιστημονικὴν περιόδον τῆς καὶ εἰσελθοῦσα εἰς τὸ στάδιόν τῆς ὡς Γενικῆς ἐπιστήμης μὲ ἐν ὕλικόν μόνιμον, μὲ ἐν κεφάλαιον σταθερόν —τοῦτο εἶναι τὸ κτηθὲν μέχρι

τουῦδε κέρδος τῶν ἐρευνῶν της— καὶ ἐν μέρος κινητόν, διαμορφούμενον, ὑπὸ γένεσιν, ὅπερ περιλαμβάνει τὸ πλῆθος τῶν ἀποριῶν καὶ αἰνιγμάτων, ὅπερ ἀναμένει ἀπ' αὐτῆς τὴν ἀπάντησιν· ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς βάρος αὐτῆς καὶ πρὸς ἐξευτελισμὸν τὸ β' τοῦτο ὑπὸ διαμόρφωσιν μέρος της, διότι ἡ αὐτὴ ἀδυναμία χαρακτηρίζει πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐπιστήμας. Αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ Ἰατρικὴ, ἡ Φυσιολογία, ἡ Ὑγιεινὴ, ἡ βιολογία καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπιστήμη, ἀρχαία ἢ νεαρά, ἀντιμετωπίζουν πληθὺν προβλημάτων δυσλύτων, ἢ δὲ πρὸς ἐπίλυσιν τούτων ἀσχολία εἶναι συμφυῆς μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς προσόδου· οὐδὲ δύναται νὰ νοηθῇ ἡ ἔννοια τῆς ἐπιστήμης—δεδομένων τοῦ ἐν ἐξελίξει διατελοῦντος ἀνθρωπίνου πνεύματος, τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων τῆς ἐρεῦνης καὶ τοῦ σχετικῶς μικροῦ ἀπὸ τῆς συγκροτήσεώς των βίου τῶν ἐπιστημῶν— ὡς θεμελιώματος ἀνεπιδέκτου προσαυξήσεων ἢ καὶ παραλλαγῶν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς συγκεντρωθείσης ἀληθείας. Ὡς πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι, ἔχει καὶ ἡ Φιλοσοφία τὰ μεγάλα της κενὰ καὶ τὰς ἀγνοίας, δυσχερείας δὲ μεγαλυτέρας ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀποστολῆς της.

2) Τὸ β' ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως προκύπτει σαφὲς σημεῖον εἶναι ἡ τεραστία ἐπίδρασις τῶν φιλοσόφων ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν συγχρόνων των καθ' οἷανδήποτε χρονικὴν περίοδον καὶ ἂν ἡσκήθη ἡ ἐπίδρασις αὕτη· ἡ ὁμαδικὴ πολιτικὴ, ἠθικὴ, διανοητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωσις ἔσχεν ὡς κινητήρα τροχὸν τὴν τοιαύτην ἐπίδρασιν, ἣτις μετέλλαξε πολλάκις τὰς τύχας λαῶν καὶ ἐθνῶν. Τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τὴν ἀκτῖνα θαμβοῦσι βεβαίως ἐνίοτε αἱ ἠμαρτημέναι δόξαι, ἀλλ' οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι ὑπέδειξαν τὴν πορείαν τῆς κινήσεως πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας, ἀπέτρεψαν ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τετριμμέ-

νων στοχασμῶν τοῦ βίου καὶ παρεκίνησαν τὰς ψυχὰς εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀνωτέρων ἀληθειῶν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μελετῶνται οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι μετὰ προσοχῆς καὶ αἱ διέπουσαι τὰ συστήματα τῶν ἀρχαῖ νὰ γίνωνται κτῆμα τοῦ κοινοῦ ἐξαιρομένων κατὰ τὸν ἀπλούστερον δυνατὸν τρόπον τῶν κυριωτέρων σημείων τῆς σκέψεως αὐτῶν. Διότι ἡ Φιλοσοφία οὐδέποτε παρέμεινε θεωρία τῶν αἰθέρων, ἀλλ' ἀείποτε, ὡς εἶπομεν, ἐπηρέασε τὴν πράξιν οὐχὶ μόνον διὰ τῶν κυρίως ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν τῶν κατ' ἐξοχὴν ἀσχολουμένων μὲ τὰς σχέσεις τῶν συμβιούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὄλου αὐτῆς πολυσχιδοῦς συγκροτήματος.

Εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς ἰδίᾳ ὡς ποδηγέτας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διαμορφωτὰς τῶν νέων γενεῶν ἐπιβάλλεται ἡ παρακολούθησις τῶν ἀδρῶν γραμμῶν τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως, ἀφιλοσόφητος δὲ κατάρτισις παιδαγωγοῦ εἶναι λίαν πλημμελῆς καὶ στενὴ. Χάριν κυρίως αὐτῶν συντάσσεται ἡ παροῦσα μελέτη, ἣν μετὰ τὴν σύντομον ταύτην εἰσαγωγὴν, ἀπαραίτητον πρὸς κατανόησιν καὶ κατ' ἀξίαν τοποθέτησιν ἐν τῷ κόσμῳ τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως τοῦ ἔργου τοῦ Bergson, θ' ἀναλύση τὰς σπουδαιότερας ἰδέας τοῦ μεγαλυτέρου τούτου τῶν συγχρόνων φιλοσόφων, παρενθέτουσα καὶ σχετικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

*
* *

Ὁ Bergson γεννηθεὶς τῷ 1859, μετὰ λαμπρὰς σπουδᾶς εἰς τὸ Lycée Condorcé καὶ τὴν école Normale, καθ' ἣς κυριαλεκτικῶς ἀπεθαυμάσθη ἡ εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ φιλολογικὰ μαθήματα ἰσόβαθμος ἐπίδοσις του, διορίσθη τὸ πρῶτον καθηγητῆς τῷ 1881 ἀνελθὼν βραδύτερον διαδοχικῶς εἰς τὰς ἑδρας.

τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Νεωτέρας Φιλοσοφίας:
ἐν τῷ Collège de France.

Ἡ ἀμίμητος τοῦ λόγου του χάρις καὶ εὐχέρεια:
ἔδημιούργησεν ἱστορικὴν ἐποχὴν ὁμιλητοῦ σοφοῦ ἐλ-
κοντος μετὰ τόσης δυνάμεως πρὸς ἑαυτὸν τὰ πλήθη
τῶν διανοουμένων καὶ φιλομαθῶν, ὥστε εἰς τὰ Cours
publics καὶ τὰς διαλέξεις αὐτοῦ νὰ συνάπτεται ἄγων
πρὸς κατάληψιν θέσεως.

Διὰ τῶν συγγραμμάτων του «Essai sur les don-
nées immédiates de la conscience», «Matière et
Mémoire», «Évolution créatrice», «Le rire», «Du-
rée et simultanéité», «Énergie spirituelle» κλπ.
καὶ τοῦ πλήθους τῶν πραγματειῶν καὶ ἄρθρων, ὧν
βρίθουσιν αἱ φιλοσοφικαὶ ἐπιθεωρήσεις, ἐπεβλήθη
ὡς ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων φιλοσόφων καὶ κατή-
γαγε τελειωτικὴν νίκην κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῶν
μηχανικῶν ἐρμηνειῶν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, αἵ-
τινες ἤκμαζον ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ μετὰ
τὴν πτώσιν τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel.
Καθώρισε τὴν ἔννοιαν τοῦ σώματος καὶ ψυχῆς κατὰ
τρόπον ἀπαλλάξαντα τὴν Ψυχολογίαν ἀπὸ τοῦ ὑπο-
τελικοῦ πρὸς τὴν Φυσιολογίαν φόρου, ἀλλὰ καὶ ἐπά-
ταξε τὴν ἄκρατον νοησιαρχίαν ὑποδείξας τὸν ρόλον
τῆς ὕλης ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν.

Ἐὰν ὁ ἐπιστημονικὸς ὕλισμὸς περιῆλθεν εἰς ἀνυ-
ποληψίαν, τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγιστον μέρος εἰς
τὸν σθεναρὸν κατ' αὐτοῦ ἄγωνα τοῦ Bergson, ὅστις
ἐλέγχων τὴν σφετεριστικὴν ἐξουσίαν τῆς Φυσιολογίας
ἐν τῇ ψυχολογικῇ σφαίρᾳ, ἐπιδεικνύων τὴν ἀνεπάρ-
κειαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἀδικαιολόγη-

1. Κατὰ τὴν μηχανικὴν ἐρμηνείαν τὰ ψυχικὰ φαινό-
μενα, αἰσθήματα, ιδέαι, συναισθήματα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ
κινήσεις τῶν μορίων τοῦ ἐγκεφάλου.

τον οἴησιν αὐτῶν καθώρισε τὰ ὄρια φυσικοῦ καὶ ψυχικοῦ, ὄραματίσθη αἰσιόδοξον τὸ μέλλον τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν καὶ διὰ τῆς ὑποβλητικότητος τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος του ἔσαγήνευσε —καὶ ὅπου ἀκόμη δὲν ἔπεισε— τοὺς συγχρόνους του καὶ διήνοιξε πρὸ αὐτῶν πνευματικωτέρους ὁρίζοντας. Ἐκλεγείς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῷ 1914 ὁ Ἰσραηλίτης οὗτος τὴν φυλὴν καὶ Γάλλος τὴν ἰθαγένειαν καὶ τὴν καρδίαν φιλόσοφος, παρὰ τὴν κατ' αὐτοῦ πολεμικὴν δὲν ἐδίστασε νὰ κηρύξῃ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς Μεταφυσικῆς καὶ ν' ἀποκαλέσῃ ἡμισόφους «demi-savants» τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων ὑλόφρονας σοφούς, τῶν ὁποίων ἡ πολεμικὴ προέκυψε, κατὰ Bergson, ἀπλῶς ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν προόδων τῶν ψυχικῶν ἐπιστημῶν.

Β΄.

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΤΑ BERGSON ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη εἶναι θυγάτηρ τῶν Μαθηματικῶν.

Ἐπενόησε τὴν μέτρησιν.

ὑπὸ τὴν μαθηματικὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλον οἱ σύγχρονοι, ἐνεφανίσθησαν κατὰ πρῶτον ἡ Ἀστρονομία καὶ ἡ Μηχανική, εἶτα ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν ἡ Φυσικὴ καὶ κατόπιν ἡ Χημεία, ἐστηρικμένη ἐπίσης ἐπὶ μετρήσεων καὶ συγκρίσεων βάρους καὶ ὄγκου. Ἡ βιολογία προβάλλει μὲ τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις — ὅσον καὶ ἂν ἀπέχη ἀκόμη τῆς μαθηματικῆς μορφῆς — ποθοῦσα νὰ ὑπαγάγῃ τοὺς νόμους τῆς ζωῆς εἰς τοὺς τῆς Χημείας καὶ Φυσικῆς, ἤτοι ἐμμέσως τῆς μηχανικῆς.

Ἡ Μαθηματικὴ ἀποβαίνει τὸ ἰδεῶδες τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, ἣτις ἀρέσκειται εἰς τὸ μέτρον. Παντοῦ ἠπλωσε τὸ δίκτυον τῶν μετρήσεων καὶ ὅπου ἀκόμη ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀποκρούει τὴν μέτρησιν.

Ὁ Bergson ἐπιτίθεται σφοδρῶς κατὰ τῶν μετρήσεων τοῦ πνεύματος «Il est de l'essence des choses de l'esprit de ne pas se prêter à la mesure», ἀλλ' ἡ σύγχρονος ἀδυναμία τῆς μετρήσεως ἐπενόησε ν' ἀντικαταστήσῃ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα τὰ μὴ ὑποκείμενα εἰς τὴν μέτρησιν διὰ τῶν ὑλικῶν, τῶν ἐγκεφαλικῶν, τῶν δυναμένων νὰ μετρηθοῦν καὶ ἐταύτισε σφαλερῶς ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα. Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι ἀπλῶς ἐκδηλώσεις τῆς ὕλης, κινήσεις τοῦ ἐγκε-

φάλου, «ἐπιφαινόμενα», λέγει ὁ ματεριαλισμός. Ἐπομένως ἐνδιαφέρει ἡ ὕλη, ἣτις μετρεῖται. Οὕτω ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη τείνει νὰ ἐπιβάλη τὴν μαθηματικὴν μορφήν καὶ εἰς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, καίτοι δὲν ἀπησχολήθη ἱκανῶς μὲ αὐτά, δὲν ἠρεύνησεν αὐτὰ καθ' ἑνὸν τρόπον ἡ φύσις αὐτῶν ἀπαιτεῖ.

Ὁ Bergson ἐπικρίνει τὴν στάσιν τῆς ἐπιστήμης ἐναντι τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν, τὰς ὁποίας ἀπέκλεισεν ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν της, καίτοι ὡς ἐπινοήσασα τὴν πειραματικὴν μέθοδον ὄφειλε νὰ ἐφαρμόσῃ ταύτην καὶ εἰς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα.

«Ἐκπλητόμεθα ἐνίοτε ὅτι ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἐνῶ ὄφειλε —πειραματικὴ ὡς εἶναι— νὰ περισυλλέξῃ πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ ὕλικόν παρατηρήσεως καὶ ἐμπειρίας».

Εὐτυχῶς ἡ ψυχολογία ἀνέλαβε νὰ πληρώσῃ τὸ κενὸν τοῦτο. Ἡ νέα αὕτη ἐπιστήμη —διότι εἶναι νεωτάτη ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Μαθηματικὴν χρονολογούμενην ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν ἀγούσας ἡλικίαν τριῶν καὶ δύο αἰώνων καὶ τὴν περίπου ὁμήλικον βιολογίαν— ἡ νέα αὕτη ἐπιστήμη, ἡ Ψυχολογία, ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι, ἀφ' ἧς ἐφήρμοσε τὴν ψυχικὴν ἐρευναν, ἐπετέλεσεν ἔξαιρετικὴν πρόοδον.

«Διερωτῶμαι, λέγει ὁ Bergson, τί θὰ συνέβαινεν ἐὰν ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη ἀντὶ νὰ ὀρμηθῇ ἀπὸ τῶν Μαθηματικῶν κατευθυνομένη πρὸς τὴν Μηχανικὴν, τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν, ἀντὶ νὰ συγκλίνῃ ἀπάσας τὰς δυνάμεις της ἐπὶ τῆς μελέτης τῆς ὕλης, ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ πνεύματος, ἐὰν ὁ Kepler, ὁ Galilée καὶ ὁ Newton ἐν παραδείγματι ἦσαν ψυχολόγοι. Θὰ εἶχομεν τότε ἀσφαλῶς μίαν Ψυχολογίαν τόσο προηγμένην, ὥστε οἱ

νεώτεροι ἡμεῖς ν^ο ἀδυνατῶμεν νὰ τὴν φαντασθῶμεν, ὥς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φαντασθῶσι πρὸ τοῦ Γαλιλαίου τί θὰ ἦτο ἡ σημερινὴ Φυσικὴ. Ἡ τοιαύτη Ψυχολογία θὰ εἶχε πρὸς τὴν νῦν Ψυχολογίαν οἷαν σχέσιν ἔχει ἡ νῦν Φυσικὴ μας πρὸς τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους».

Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἠκολούθει τὸν δρόμον τοῦτον, εἰάν ἐστρέφετο δηλ. εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν μελέτην τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἀντὶ τῆς ὕλης, ξένη πρὸς τὰς μηχανικὰς ἐρμηνείας, ἀφοῦ ἀνεκάλυπτε τοὺς γενικωτέρους νόμους τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος, θὰ μετέβαινεν ἀπὸ τῆς μελέτης τοῦ καθαρῶν πνεύματος εἰς τὴν τῆς ὕλης καὶ θὰ συνεκρότει μίαν βιολογίαν βιταλιστικὴν ὅλως διάφορον τῆς σήμερον, διότι θὰ ἀνεζήτει ὀπισθεν τῶν κατ' αἰσθησιν μορφῶν τῶν ζώντων ὄντων τὴν ἀόρατον ἐσωτερικὴν δύναμιν, «la force vitale», τῆς ὁποίας ἐκδηλώσεις εἶναι αἱ αἰσθηταὶ μορφαί. Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἐπεδίκευτο ἀρχικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ψυχισμοῦ ἀντὶ τῆς ὕλης, ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη θὰ ἦτο ὅλως διάφορος τῆς νῦν, θὰ ἦτο μία θεραπευτικὴ ἐστηριγμένη κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς συνειδήσεως ἐπὶ τὴν συνείδησιν, τοῦ ἐνὸς πνεύματος ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἐστηριγμένη ἐπὶ τῆς ὑποβολῆς.

Οὕτω ἡ πρόοδος τῆς Ψυχολογίας θὰ ἦτο ἀνυπολόγιστος. Ἀλλ' ὅταν τέλος ἡ ἐπιστήμη θὰ ἐστρέφετο καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς ὕλης —ἀκολουθοῦσα τὴν ἀντίθετον τῆς ἠν ἠκολούθησε πορείας— θὰ ἐδοκίμαζεν ἐκπληξιν πρὸ αὐτῆς καὶ ἀδυναμίαν πρὸς κατανόησίν της, ὡς σήμερον ἐκπλήττεται καὶ ἀσχάλλει πρὸ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, διότι εἶναι δι' αὐτὴν τὸ μὴ οἰκεῖον καὶ ἀσύνηθες.

Ἐν τούτοις ὁ Bergson, παρὰ τοὺς φιλοσοφικοὺς τούτους ρεμβασμούς, προτιμᾷ τὴν ὁδὸν ἠν ἠκολούθησεν ἡ ἐπιστήμη. Διὰ τῆς πρὸς τὴν ὕλην ἐπαφῆς

τὸ πνεῦμα ἀπέκτησε σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν, ἀρε-
τάς, ἃς θὰ ἠδυνάτει νὰ προσφέρει ἢ καθαρὰ ψυχικῆς
ἔρευνα καὶ τὰς ὁποίας σήμερον δύναται νὰ χρησιμο-
ποιήσῃ καὶ χωρήσῃ ἐν τῇ φυσικῇ ἐρεύνη ἀκινδύνως,
διότι γνωρίζει ἤδη τί εἶναι πραγματικόν, τί πιθανόν
καὶ τί ἀβέβαιον. Τὸ μέλλον τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν εἶ-
ναι μέγιστον. Ὁ Bergson ἀτενίζει πρὸς αὐτὸ αἰσιο-
δόξως ἢ μᾶλλον μετὰ πεποιθήσεως· διότι βλέπει εἰς
αὐτὰς τὸ μέσον μιᾶς ἀνακαινίσεως τῆς ἐπιστήμης,
μιᾶς νέας διαφωτίσεως τῆς ἀνθρωπότητος ἀναλόγου
εἰς πλοῦτον καὶ πρακτικὴν ὠφέλειαν πρὸς τὴν προ-
κύψασαν ἐκ τῶν φυσικῶν ἐρευνῶν· στρέφεται μετὰ
πίστεως πρὸς τὴν ψυχοθεραπείαν, χωρὶς νὰ παρέχη
ἀναλυτικὰς λεπτομερείας, καὶ χαρακτηρίζει τὴν ψυχο-
λογία ὡς τὴν ζωοφόρον ρίζαν τῆς Φιλοσοφίας· διότι
κατὰ τὸν Bergson φιλοσοφία εἶναι ἡ ψυχολογία ἀνε-
λισσομένη εἰς τὴν Μεταφυσικὴν.
